

فصلنامه علمی مطالعات قدرت نرم، سال یازدهم، شماره اول (پیاپی ۲۴)، بهار ۱۴۰۰

صص ۱۳۵-۱۰۷

تأثیر باورهای مذهبی بر شکل‌گیری ارزش‌های مردمسالاری دینی

(مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شیراز)

DOR:20.1001.1.23225580.1400.11.1.4.2

نوع مقاله: پژوهشی

سید حسن موسوی امجد^۱، غفار زارعی^۲، امین روان بد^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۱۶

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی تأثیر باورهای مذهبی بر شکل‌گیری ارزش‌های مردمسالاری دینی است که به طور مصداقی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شیراز انجام شده است. در پژوهش مورد مطالعه جامعه مورد نظر دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شیراز می‌باشد که تعداد حجم جامعه مورد مطالعه ۲۵۰۰ نفر می‌باشد. براساس فرمول کوکران تعداد ۳۳۲ نفر بعنوان حجم نمونه به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS، در دو سطح تجزیه و تحلیل می‌شوند. در سطح اول با استفاده از روش‌های آمار توصیفی (فراوانی، میانگین و انحراف معیار) و در سطح دوم با استفاده از روش‌های آمار استنباطی (آزمون t تک نمونه‌ای)، داده‌های بدست آمده از سؤال‌های پرسشنامه تجزیه و تحلیل شده و به سؤال‌های پژوهش پاسخ داده می‌شود. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که باورهای مذهبی تراجمی با ارزش‌های مردمسالاری ندارند. ضمن اینکه تلقی سنتی از دین و مذهب و تحمیل آن به افراد جامعه چندان قابل قبول نیست. بلکه آنچه مهم است نوع خاصی مذهب است که هم بتواند ارزش‌های مذهبی را در جامعه ترویج بدهد و هم اینکه بتواند رأی و نظر مردم را بر مبنای شکل مردمسالارانه، وجود نهادهای مردمسالار و همچنین توجه به رأی و نظر مردم بنا سازد.

واژه‌گان کلیدی: مذهب، باورهای مذهبی، مردمسالاری دینی، ارزش‌های مردمسالارانه.

۱- دانشجوی دکتری گروه علوم سیاسی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران.

۲- استادیار گروه علوم سیاسی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران. (نویسنده مسول)

ghafarzarei@yahoo.com

۳- استادیار گروه علوم سیاسی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران.

مقدمه

باورهای مذهبی از دیرباز نقش مؤثری در تعیین رفتارهای و تصمیمات سیاسی و اجتماعی جوامع مختلف داشته است. این تأثیرگذاری هرچند انتظار می‌رفت که با ورود اندیشه‌های عرفی-گرایانه و مسلط شدن اومانیسم و سکولاریسم در غرب و سایر نقاط جهان کمتر شود و یا رو به اضمحلال برود، اما ظهور جنبش‌های مذهبی-سیاسی در سده بیستم، انقلابات سیاسی و جایگزینی حکومت‌های سکولار با حکومت مذهبی نشان داد که اندیشه‌ها و باورهای مذهبی همچنان می‌توانند در عرصه سیاسی نقش آفرینی کنند. مهم‌تر اینکه اندیشه و باورهای مذهبی نه تنها خود را واجد قدرت و سیاست می‌دانستند، بلکه با طرح مفاهیم نوین و سازگار کردن خود با اندیشه‌های تجدیدطلبانه، ارزش‌هایی نظیر دموکراسی، آزادی، جامعه مدنی، حکمرانی مطلوب و ... را نیز مطلوب می‌دانستند و یا برای رسیدن به چنین آرمانی، تلاش می‌کردند. این رویه در بخش‌های مهمی از جهان حتی در جوامعی که دارای نظام‌های سکولاریستی بودند، در قالب احزاب و گروه‌های ذی نفوذ فعالیت می‌کردند. بدین ترتیب باورها و اندیشه‌های مذهبی در سطوح فردی و اجتماعی خود را به عرصه سیاست نزدیک ساختند و حتی در برخی از جوامع پایه گذار نظام‌های مردمسالار شده‌اند که قرائت جدیدی از پیوند دین و سیاست ارائه می‌کردند.

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ ش، نمود بارزی از پیوند باورها و نگرش‌های مذهبی با ارزش‌های مردمسالاری است که در قالب نظام جمهوری اسلامی ایران نمود یافته است. این پیوستگی به خوبی در قانون اساسی ج.ا. ایران نمود یافته است که براساس، عناصر جمهوریت و اسلامیت به خوبی در کنار یکدیگر به پیش می‌روند. علاوه بر ساخت سیاسی و هرم بالای قدرت، می‌توان به بخش‌های مختلف جامعه نیز اشاره نمود که تا چه اندازه باورها و اندیشه‌های مذهبی را منطبق و سازگار با ارزش‌های مردمسالارانه می‌دانند. به عبارتی دیگر، توده‌های مردم، گروه‌های

سیاسی، مذهبی، روشنفکری و ... تا چه اندازه باورهای مذهبی را در شکل‌گیری، تقویت و تداوم ارزش‌های مردمسالارانه مؤثر می‌دانند؟ این مسأله بخش مهمی از شکل‌گیری نظام مردمسالارانه در جامعه ایران پس از انقلاب اسلامی ایران را تشکیل می‌دهد. اینکه گروه‌های مختلف تا چه اندازه به نقش باورهای مذهبی در شکل‌گیری ارزش‌های دموکراتیک قائل هستند و آن را به عنوان اجزایی بهم پیوسته و یا جدای از هم در نظر می‌گیرند. ارزش‌های مردمسالارانه از جمله آزادی، برابری، قائل بودن به نقش جامعه مدنی در مقابل قدرت دولت، آزادی مطبوعات و رسانه‌ها، آزادی گروه‌ها برای حق تجمع، اعتراض و جابجایی مسالمت‌آمیز قدرت هستند که وجود یا عدم وجود آنان در جامعه می‌تواند بیانگر اقتدارگرایی و یا مردمسالارانه بودن آن جامعه است. از طرفی دیگر، مؤلفه‌های ذکر شده در دوره جمهوری اسلامی با عناصر مذهبی امتزاج یافته و یا اینکه مؤلفه‌های ذکر شده از دل متون و احکام دینی استخراج شده است.

در همین راستا پژوهش حاضر درصدد است تا تأثیر باورهای مذهبی را بر شکل‌گیری ارزش‌های مردمسالارانه در میان دانشجویان دانشگاه آزاد شیراز مورد بررسی قرار دهد. به عبارتی دیگر، مسأله پژوهش حاضر این است که باورهای مذهبی تا چه اندازه ارزش‌های مردمسالارانه را می‌پذیرند و یا نقش آن باورها را بر شکل‌گیری ارزش‌های مردمسالارانه مؤثر می‌دانند؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، نظریات مختلفی درباره ناسازگاری مذهب و ارزش‌های مردم‌سالارانه مطرح شده است که درصدد تحمیل این باور بوده است که نقش مذهب در سیاست نمی‌تواند سازنده باشد و یا در حیطه سیاسی و اجتماعی موفقیت‌آمیز باشد. رویکرد مزبور بر این عقیده بوده است که دین و سیاست دارای اهداف و کارکردهای متفاوتی هستند

که پیوند آنان با یکدیگر نمی‌تواند اداره جامعه را با موفقیت به مقصد برساند. حال آنکه در مقابل این دیدگاه، برخی بر این عقیده هستند که مذهب و از جمله آموزه‌های شیعی دارای عناصر بارزی از رویکردهای سیاسی و اجتماعی هستند و بدون در نظر گرفتن این مؤلفه‌ها نمی‌توان نسبت به تحقق آرمان‌های الهی و اداره جامعه امیدوار بود. در راستای شفاف نمودن چنین دیدگاه‌هایی و بررسی نگرش گروه‌های مختلف جامعه از جمله دانشجویان به عنوان اقشار تأثیرگذار جامعه، پژوهش حاضر درصدد تا نقش باورهای مذهبی را بر شکل‌گیری ارزش‌های دموکراتیک مورد بررسی قرار دهد.

مبانی نظری تحقیق؛ ارزش‌های مردمسالاری

مردمسالاری با اصطلاحات متعددی از جمله دموکراسی و جمهوری دارای قرابت‌هایی است. با این حال اگر حاکمیت مردم، مرکز ثقل مردمسالاری در نظر گرفته شود، ارزش‌هایی بر آن مترتب است. از جمله اینکه در بطن مردمسالاری، حاکمیت مردم رویه غالب است (Chandler, 2002: 10). پذیرش حاکمیت مردم به معنای پذیرش عقاید و دیدگاه‌های متعدد و متکثر جامعه نیز می‌باشد. بنابراین در رویکرد مردمسالارانه غربی، حقیقت نسبی است (Leonei, 2006: 270). بنابراین در رویکرد غیردینی مردمسالاری، ارزش و اندیشه افراد مقدم بر هر دین و تمدنی است. به همین دلیل است که گفته می‌شود در نظام مردمسالارانه دوران حاکمیت مطلق و انحصاری به پایان رسیده است (Whittaker, 2002: 122). بنابراین حاکمیت انسان، پذیرش ارزش‌ها و عقاید متعدد، حاکمیت قانون و احترام به حقوق انسانی بر مبنای کرامت، شالوده اندیشه مردمسالاری شناخته می‌شود. مردمسالاری دینی نیز وجه

متمایزی از مردمسالاری عرفی است که به طور دقیق در منابع و آموزه‌های دینی از جمله در فقه شیعه بدان پرداخته شده است.

مبانی مردمسالاری دینی در فقه و دستورات دینی قابل مشاهده است. به طور دقیق و مصداقی، مردمسالاری دینی در قالب نظام سیاسی برای اولین بار پس از وقوع انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ ش. و به رهبری امام خمینی (ره) نمود یافته است. فقه و دستورات دینی به عنوان مبانی مردمسالاری دینی به شمار می‌روند. امام خمینی (ه) فقه را « قانون زندگی دنیوی و اخروی و راه رسیدن به قرب الهی، بعد از آگاهی به معارف اعتقادی دین » (موسوی خمینی، ۱۳۸۴: ۱۲). دانسته‌اند.

با توجه به اهمیت دین و دستورات دینی در تعیین محتوای مردمسالاری دینی، ارزش‌های اساسی آن یعنی کرامت و عزت انسانی بسیار مورد توجه است. به طور کلی، احترام به انسان در طول تاریخ موضوع قابل توجهی بوده است چه احترام به گوهر انسانی و چه حرمت به کالبد انسان با مروری کوتاه بر آموزه‌های ادیان ابراهیمی روشن می‌گردد. این ادیان همواره بر تکریم انسان تأکید داشته‌اند. می‌توان گفت امروزه نیز تأکید بر انسان‌گرایی ریشه در برداشت‌های دینی دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۶۹: ۹۰). بر مبنای مردمسالاری دینی، نخستین حق هر شهروند و هر انسان ایجاد زمینه‌های رشد اوست. پس از آن باید محیط اجتماع فرصت رشد، توسعه و کمال را به افراد بدهد. اولین و مهم‌ترین نکته در ارتباط با حقوق افراد در نظام مردمسالاری دینی این است که او یک انسان است و به عنوان شاهکار خلقت در دیدگاه اسلامی و قرآنی موجودی است که خداوند به او کرامت بخشیده است. مطابق آیه شریفه که می‌فرماید: «ولقد کرّمنا بنی آدم»^۱ این کرامت یک کرامت اعتباری نظیر آنچه در روابط میان آدمیان مطرح

است، نیست. این یک کرامت مبنایی و واقعی است که در واقع، تابع و انعکاسی از کرامت خداوند متعال است. بنابراین، انسان به طور حقیقی موجودی است که دارای امتیاز و برجستگی است. انسان دارای مقام والا و برترین مخلوق خداوند است. این کرامت واقعی و ذاتی پایه و مبنای تعالیم اخلاقی و حقوقی است و باید مد نظر قرار گیرد.

بر این اساس، در مردمسالاری دینی، افراد مطیع و محکومان حکومت که به عنوان ابزار ادامه مطامع شخصی و گروهی حاکمان مورد استفاده قرار گیرند، نمی‌باشد. در روابط دولت با افراد جامعه به عنوان شهروند، همواره این اصل باید مد نظر قرار گیرد و تعیین هر نوع حقوقی بدون در نظر داشتن این اصل غیر معتبر خواهد بود. رفتار دولتمردان، تعیین قواعد حقوقی و هر نوع تعاملی با شهروندان باید با حفظ اصل کرامت همراه باشد. در غیر این صورت، از دیدگاه اسلامی مردود و غیر قابل قبول می‌باشد (جوادی آملی، ۱۳۸۶: ۱۶۲). این کرامت ذاتی و خدادی انسان اقتضاء دارد قواعدی برای حفظ آن در زندگی اجتماعی و در روابط حاکمان در نظر گرفته شود. انسان در دیدگاه اسلامی دارای دو حیثیت فردی و اجتماعی است. این حقیقت مورد قبول و تأکید اسلام است که با توجه به دیدگاه الهی و تعالیم اسلامی، اصل و اساس "تکامل فرد" است. آن که اصالت دارد، فرد می‌باشد؛ یعنی هدف خلقت به تکامل رسیدن افراد می‌باشد. اما از آنجا که بستر این تکامل فردی؛ اجتماع است. در نتیجه جامعه نیز به طور ثانوی از اهمیت برخوردار است.

در اصول و مبانی مردمسالاری دینی، منافع عمومی بر منافع شخصی افراد مرجح است. بنابراین، در امر ترجیح فرد با اجتماع با توجه به دیدگاه خاص مکتب اسلام، افراد مسلمان در امورمادی به نفع اجتماع از نفع خویش می‌گذرند، زیرا این نیز خود یکی از عوامل تکامل فردی در قالب عناوینی چون ایثار و امثال آن محسوب می‌شود (موسوی خمینی، ۱۳۶۸ "۱۱۱). اما

شهروندان جامعه اسلامی، در امور معنوی که در تراحم با آسایش و رفاه دیگران نیست، سعی در سبقت جویی دارند (جوادی آملی، ۱۳۸۶: ۱۷۳). آنچه باید به عنوان مبانی نظری قرار گیرد. این است که هدف، سعادت و کمال افراد است و اگر برای جامعه ثقلی در نظر گرفته می‌شود. به این اعتبار است. البته مقصود از کمال، تکامل معنوی و مادی توامان است که با معیارهای اسلامی تعیین می‌شود نه کمال مادی صرف که براساس حس سودجویی و منفعت-طلبی استوار است. حقوقی که به عنوان حقوق شهروندی و بشر تعیین می‌شود، باید به این قضیه توجه داشته باشد که بستر جامعه را به گونه‌ای فراهم آورد که انسان‌ها، به سادگی و بدون موانع پیچیده گام در مسیر پیشرفت و سعادت واقعی نهند. بر اساس این واقعیت که انسان موجودی است دارای دو جنبه، تعیین حقوقی که به عنوان حقوق شهروندی که مسیر پیشرفت وی را در جامعه فراهم نماید، لازم و اساسی است.

همچنین در محتوای مردمسالاری دینی، انسان موجودی، خداجو و وابسته به خداوند متعال است. انسان در اندیشه اسلامی موجودی است هدفمند و در مسیر خویش راه به سوی خداوند متعال دارد. او مخلوق خداست و کمال و سعادت واقعی وی در عبودیت آزادانه و عارفانه وی است. هدف از خلقت انسان عبادت و کمال‌طلبی در این جهت می‌باشد. هر راهی جز این، گرچه همراه با تنعم، رفاه، آسایش و رضایت باشد به بیراهه خواهد بود: «ما خلفت الجن والانس الا ليعبدون»^۱. عبادت واقعی خداوند از سوی انسان زمانی تحقق کامل می‌یابد که جز او نپرستد و برنامه عملی زندگی خود را مطابق با دستورات الهی تنظیم نموده و به انجام رساند. این از ویژگی‌های اساسی دیدگاه اسلامی در مورد انسان است. تنظیم هر گونه قاعده-ای به عنوان حقوق انسان باید با توجه به این خصیصه صورت پذیرد. عدم توجه به عامل

خداجویی انسان در وضع قواعد حقوقی از سوی مقام واضع یعنی دولت، باعث بی اعتباری آن قواعد خواهد بود، یعنی اینکه مقررات حقوقی حداقل نباید مانعی در راه خداطلبی و عبودیت شهروندان ایجاد نماید. بنابراین برقراری عدالت و اقامه قسط در جامعه و وظیفه هر حاکم و حق هر شهروند است. خداوند در قرآن می‌فرماید: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَ لَيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ» (به راستی [ما] پیامبران خود را با دلایل آشکار روانه کردیم و با آنها کتاب و ترازو را فرود آوردیم تا مردم به انصاف برخیزند و آهن را که در آن برای مردم خطری سخت و سودهایی است پدید آوردیم تا خدا معلوم بدارد چه کسی در نهان او و پیامبرانش را یاری می‌کند آری خدا نیرومند شکست‌ناپذیر است) قسط و عدل مطلوب هر انسان است و در جای جای تعالیم اسلامی به آن امر شده است، حتی اگر به ضرر شخصی باشد.

با این ویژگی‌ها و ارزش‌ها، مردمسالاری دینی، در حوزه سیاست و اجتماع بر پایه تعامل و سازگاری دین و سیاست به پیش می‌رود. محتوای نظام مردمسالاری دینی توسط آموزه‌ها و احکام دینی و شکل آن نیز بر مبنای تحولات زمانه و اقتضائات جامعه اسلامی و زندگی انسان معاصر طراحی می‌شود. به همین دلیل جمهوری اسلامی ایران بر مبنای توجه به ارزش‌های مردمسالارانه شکل یافته است.

سؤالات تحقیق:

سؤال اصلی تحقیق:

باورهای مذهبی از چه طریقی می‌توانند بر شکل‌گیری ارزش‌های مردمسالارانه در جمهوری اسلامی ایران مؤثر واقع شوند؟

سؤالات فرعی:

- باورهای مذهبی از چه راه‌هایی بر عرصه سیاست تأثیر می‌گذارند؟
- ارزش‌های مردمسالارانه در جمهوری اسلامی ایران بر پایه گرایش‌های مذهبی شامل چه مواردی است؟
- از چه طریقی می‌توان باورهای مذهبی را به گونه‌ای سامان داد تا بتوانند حامی ارزش‌های مردمسالارانه دینی در جامعه ایرانی باشند؟

فرضیه‌های تحقیق:

فرضیه اصلی:

باورهای مذهبی از طریق تأکید بر حق رأی مردم، آزادی در چارچوب احکام شرعی، دفاع از نظارت مردم بر عملکرد حکومت و همچنین تأکید بر حقوق شهروندی می‌توانند حامی ارزش‌های مردمسالارانه دینی در جامعه ایرانی باشند.

فرضیه‌های فرعی:

- باورهای مذهبی از طریق دفاع از حقوق مردم در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و مدنی و همچنین پاس‌خگو بودن حکومت در مقابل مردم براساس متون دینی عرصه سیاست را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند.

- ارزش‌های مردمسالاری دینی در جمهوری اسلامی ایران شامل استقلال، آزادی، عدالت، حق طلبی و مبارزه با ظلم و استکبار است که همگی بر پایه قواعد فقهی و آموزه‌های مذهبی تدوین شده است.

- توجه به گفتمان انقلاب اسلامی از جمله دیدگاه‌های مترقی بنیانگذار انقلاب اسلامی، رهبر معظم انقلاب اسلامی و همچنین قانون اساسی می‌توان ارزش‌های مردمسالاری دینی را در جامعه ایرانی بسط و گسترش داد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر براساس نوع داده‌های جمع‌آوری و تحلیل شده، پژوهشی کمی است و از لحاظ نوع بررسی مسأله و ورود به آن، میدانی محسوب می‌شود که با روش پیمایشی صورت گرفته است. همچنین از لحاظ معیارهای مختلف طبقه بندی این پژوهش از نوع مطالعات مقطعی، پنهانگر، توصیفی-تبیینی و کاربردی است. در پژوهش مورد مطالعه جامعه مورد نظر دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی دانشگاه شیراز می‌باشد که تعداد حجم جامعه مورد مطالعه ۲۵۰۰ نفر می‌باشد. که براساس فرمول کوکران تعداد ۳۳۲ نفر به‌عنوان حجم نمونه به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. همچنین داده‌های بدست آمده از پرسشنامه با استفاده از نرم‌افزار آماری **SPSS**، در دو سطح تجزیه و تحلیل می‌شوند. در سطح اول با استفاده از روشهای آمار توصیفی (فراوانی، میانگین و انحراف معیار) و در سطح دوم با استفاده از روش‌های آمار استنباطی (آزمون t تک نمونه‌ای)، داده‌های بدست آمده از سؤال‌های پرسشنامه تجزیه و تحلیل شده و به سؤال‌های پژوهش پاسخ داده می‌شود.

یافته‌های تحقیق:

آمار توصیفی:

جدول زیر، توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان را بر اساس سن نشان می‌دهد:

جدول توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان بر اساس وضعیت سن

وضعیت سن	فراوانی	درصد
زیر ۲۰ سال	۲۸	۸,۶
۲۱-۲۵	۱۴۴	۴۳,۴
۲۶-۳۰	۸۶	۲۵,۹
۳۱-۳۵	۶۰	۱۸,۱
بیش از ۳۵	۱۴	۴,۲
جمع کل	۳۳۲	۱۰۰

تحلیل استنباطی:

سوال ۱: آیا باورهای مذهبی شامل اعتقادات فردی و درونی فرد است و ارتباطی با حوزه‌های سیاسی و اجتماعی ندارد؟

جدول توزیع فراوانی سوال ۱

سوال	کاملاً مخالفم	تا اندازه‌ای مخالفم	رای و نظری ندارم	تا اندازه‌ای موافقم	کاملاً موافقم	میانگین	انحراف معیار
سوال ۱	۱۹	۳۷	۳۳	۱۲۰	۱۲۳	۳/۸۷	۱/۱۹
درصد	۵/۷	۱۱/۱	۹/۹	۳۶/۱	۳۷/۰		

داده‌های مندرج در جدول فوق نشان می‌دهد که در افراد مورد مطالعه براساس سوال ۱ را

به شرح زیر در حد کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم بیان کرده‌اند که بیشترین درصد فراوانی سوال مربوط به گزینه کاملاً موافقم با ۳۷/۰ درصد می‌باشد.

برای بررسی باورهای مذهبی شامل اعتقادات فردی و درونی فرد است و ارتباطی با حوزه های سیاسی و اجتماعی از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد. حد پایین برای این عامل ۳ در نظر گرفته شده است بنابراین باید مفروضات اماری زیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد بررسی قرار گیرند:

فرض صفر: میانگین باورهای مذهبی شامل اعتقادات فردی و درونی فرد است و ارتباطی با حوزه های سیاسی و اجتماعی مساوی ۳ است.

فرض مقابل: میانگین باورهای مذهبی شامل اعتقادات فردی و درونی فرد است و ارتباطی با حوزه های سیاسی و اجتماعی مساوی ۳ نیست.

$$H_0 = \mu = 3$$

$$H_1 = \mu \neq 3$$

جدول آمار توصیفی مولفه مورد مطالعه

تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
۳۳۲	۳/۸۷	۱/۱۹	۰/۰۶

با توجه به جدول میانگین سوال فوق بیشتر از ۳ می باشد. در ادامه برای متغیر مورد مطالعه نیز انحراف معیار و خطای استاندارد میانگین آورده شده است.

جدول آزمون t -test

Test Value = 3					
سوال ۱	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری (دو دامنه)	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای اختلاف میانگین ها
					حد بالا
	۱۳/۴۰۴	۳۳۱	۰/۰۰۰	۰/۸۷	حد پایین
					۰/۷۴

در جدول فوق برای بررسی باورهای مذهبی شامل اعتقادات فردی و درونی فرد است و ارتباطی با حوزه های سیاسی و اجتماعی از آزمون تک نمونه ای استفاده شد. با توجه به این که

سطح معنی داری محاسبه شده بادر جدول فوق با توجه به آزمون تی ($t=13/404$ و $df=331$) کمتر از ۰/۰۵ می باشد ($sig<0.05$) لذا فرض صفر پذیرفته نمی شود، و چون میانگین محاسبه شده برابر با ۳/۸۷ می باشد و بیشتر از عدد ملاک ۳ می باشد، بنابراین باورهای مذهبی شامل اعتقادات فردی و درونی فرد است و ارتباطی با حوزه های سیاسی و اجتماعی می باشد.

سوال ۲: آیا باورهای مذهبی افراد تحت تأثیر فرهنگ، جامعه، رفتار، اخلاق، ایدئولوژی، شخصیت، هویت و همچنین نهادهای سیاسی و اجتماعی قرار دارد؟

جدول توزیع فراوانی سوال ۲

سوال	کاملاً مخالفم	تا اندازه ای مخالفم	رای و نظری ندارم	تا اندازه ای موافقم	کاملاً موافقم	میانگین	انحراف معیار
سوال ۲	۰	۱۸	۲۱	۵۱	۲۴۲	۴/۵۵	۰/۸۳
	۰/۰	۵/۴	۶/۳	۱۵/۴	۷۲/۹		
درصد							

داده‌های مندرج در جدول فوق نشان می‌دهد که در افراد مورد مطالعه براساس سوال ۲ را به شرح زیر در حد کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم بیان کرده‌اند که بیشترین درصد فراوانی سوال مربوط به گزینه کاملاً موافقم با ۷۲/۹ درصد می‌باشد.

برای بررسی اینکه باورهای مذهبی افراد تحت تأثیر فرهنگ، جامعه، رفتار، اخلاق، ایدئولوژی، شخصیت، هویت و همچنین نهادهای سیاسی و اجتماعی قرار دارد، از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد. حد پایین برای این عامل ۳ در نظر گرفته شده است بنابراین باید مفروضات اماری زیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد بررسی قرار گیرند:

فرض صفر: میانگین باورهای مذهبی افراد تحت تأثیر فرهنگ، جامعه، رفتار، اخلاق، ایدئولوژی، شخصیت، هویت و همچنین نهادهای سیاسی و اجتماعی قرار دارد مساوی ۳ است.

فرض مقابل: میانگین باورهای مذهبی افراد تحت تأثیر فرهنگ، جامعه، رفتار، اخلاق، ایدئولوژی، شخصیت، هویت و همچنین نهادهای سیاسی و اجتماعی قرار دارد مساوی ۳ نیست.

$$H_0 = \mu = 3$$

$$H_1 = \mu \neq 3$$

جدول آمار توصیفی مولفه مورد مطالعه

تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
۳۳۲	۴/۵۵	۰/۸۳	۰/۰۴

با توجه به جدول میانگین سوال فوق بیشتر از ۳ می‌باشد. در ادامه برای متغیر مورد مطالعه نیز انحراف معیار و خطای استاندارد میانگین آورده شده است.

جدول آزمون t-test

Test Value = 3

فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای اختلافها		اختلاف میانگین	سطح معناداری (دو دامنه)	درجه آزادی	مقدار t	سوال ۲
حد بالا	حد پایین					
۱/۶۴	۱/۴۶	۱/۵۵	۰/۰۰۰	۳۳۱	۳۳/۸۹۸	

در جدول فوق برای بررسی اینکه باورهای مذهبی افراد تحت تأثیر فرهنگ، جامعه، رفتار، اخلاق، ایدئولوژی، شخصیت، هویت و همچنین نهادهای سیاسی و اجتماعی قرار دارد، از آزمون تک نمونه ای استفاده شد. با توجه به این که سطح معنی داری محاسبه شده بادر جدول

فوق با توجه به آزمون تی ($t= ۳۳/۸۹۸$ و $df=۳۳۱$) کمتر از $۰/۰۵$ می باشد ($sig<۰.05$) لذا فرض صفر پذیرفته نمی شود، و چون میانگین محاسبه شده برابر با $۴/۵۵$ می باشد و بیشتر از عدد ملاک ۳ می باشد، بنابراین باورهای مذهبی افراد تحت تأثیر فرهنگ، جامعه، رفتار، اخلاق، ایدئولوژی، شخصیت، هویت و همچنین نهادهای سیاسی و اجتماعی قرار دارد.

سوال ۳: آیا مذهب و باورهای مذهبی می بایست نقش فعالی در شکل‌گیری ارزش‌های مردمسالارانه داشته باشند.

جدول توزیع فراوانی سوال ۳

سوال	کاملاً مخالفم	تا اندازه ای مخالفم	رای و نظری ندارم	تا اندازه ای موافقم	کاملاً موافقم	میانگین	انحراف معیار
سوال ۴	۴۰	۵۵	۲۷	۸۶	۱۲۴	۳/۵۹	۱/۴۳
	۱۲/۰ درصد	۱۶/۶	۸/۱	۲۵/۹	۳۷/۳		

داده‌های مندرج در جدول فوق نشان می‌دهد که در افراد مورد مطالعه براساس سوال ۳ را به شرح زیر در حد کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم بیان کرده اند که بیشترین درصد فراوانی سوال مربوط به گزینه کاملاً موافقم با $۳۷/۳$ درصد می باشد.

برای بررسی مذهب و باورهای مذهبی می بایست نقش فعالی در شکل‌گیری ارزش‌های مردم سالارانه داشته باشند از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد. حد پایین برای این عامل ۳ در نظر گرفته شده است بنابراین باید مفروضات اماری زیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد بررسی قرار گیرند:

فرض صفر: میانگین مذهب و باورهای مذهبی می بایست نقش فعالی در شکل‌گیری ارزش‌های مردمسالارانه داشته باشند مساوی ۳ است.

فرض مقابل: میانگین مذهب و باورهای مذهبی می بایست نقش فعالی در شکل گیری ارزش های مردمسالارانه داشته باشند مساوی ۳ نیست.

$$H_0 = \mu = 3$$

$$H_1 = \mu \neq 3$$

جدول آمار توصیفی مولفه مورد مطالعه

تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
۳۳۲	۳/۵۹	۱/۴۳	۰/۰۷

با توجه به جدول میانگین سوال فوق بیشتر از ۳ می باشد. در ادامه برای متغیر مورد مطالعه نیز انحراف معیار و خطای استاندارد میانگین آورده شده است.

جدول آزمون t-test

Test Value = 3					
سوال ۳	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری (دو دامنه)	اختلاف میانگین	
				حد بالا	حد پایین
۷/۶۳۳	۳۳۱	۰/۰۰۰	۰/۵۹	۰/۷۵	۰/۴۴

در جدول فوق برای بررسی مذهب و باورهای مذهبی می بایست نقش فعالی در شکل گیری ارزش های مردمسالارانه داشته باشند، از آزمون تک نمونه ای استفاده شد. با توجه به این که سطح معنی داری محاسبه شده بادر جدول فوق با توجه به آزمون تی ($t = 7/633$ و $df = 331$) کمتر از ۰/۰۵ می باشد ($sig < .05$) لذا فرض صفر پذیرفته نمی شود، و چون میانگین محاسبه شده برابر با ۳/۵۹ می باشد و بیشتر از عدد ملاک ۳ می باشد، بنابراین مذهب و باورهای مذهبی می بایست نقش فعالی در شکل گیری ارزش های مردمسالارانه داشته باشند.

سوال ۴: آیا باورهای مذهبی ارتباطی با حوزه‌های سیاسی از جمله مردمسالاری ندارند.

جدول توزیع فراوانی سوال ۴

سوال	کاملاً مخالفم	تا اندازه ای مخالفم	رای و نظری ندارم	تا اندازه ای موافقم	کاملاً موافقم	میانگین	انحراف معیار
سوال ۴	۲۱	۱۴	۳۳	۱۳۰	۱۳۴	۴/۰۳	۱/۱۱
	۶/۳ درصد	۴/۲	۹/۹	۳۹/۲	۴۰/۴		

داده‌های مندرج در جدول فوق نشان می‌دهد که در افراد مورد مطالعه براساس سوال ۴ را به شرح زیر در حد کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم بیان کرده‌اند که بیشترین درصد فراوانی سوال مربوط به گزینه کاملاً موافقم با ۴۰/۴ درصد می‌باشد.

برای بررسی باورهای مذهبی ارتباطی با حوزه‌های سیاسی از جمله مردمسالاری ندارند، از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد. حد پایین برای این عامل ۳ در نظر گرفته شده است بنابراین باید مفروضات اماری زیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد بررسی قرار گیرند:

فرض صفر: میانگین باورهای مذهبی ارتباطی با حوزه‌های سیاسی از جمله مردمسالاری ندارند مساوی ۳ است.

فرض مقابل: میانگین باورهای مذهبی ارتباطی با حوزه‌های سیاسی از جمله مردمسالاری ندارند مساوی ۳ نیست.

$$H_0 = \mu = 3$$

$$H_1 = \mu \neq 3$$

جدول آمار توصیفی مولفه مورد مطالعه

تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
۳۳۲	۴/۰۳	۱/۱۱	۰/۰۶

با توجه به جدول میانگین سوال فوق بیشتر از ۳ می باشد. در ادامه برای متغیر مورد مطالعه نیز انحراف معیار و خطای استاندارد میانگین آورده شده است.

جدول آزمون t-test

Test Value = 3						
سوال ۴	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری (دو دامنه)	اختلاف میانگین		فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای اختلاف میانگین ها
				حد بالا	حد پایین	
	۱۶/۸۳۰	۳۳۱	۰/۰۰۰	۱/۰۳	۱/۱۵	۰/۹۰

در جدول فوق برای بررسی باورهای مذهبی ارتباطی با حوزه های سیاسی از جمله مردمسالاری ندارند، از آزمون تک نمونه ای استفاده شد. با توجه به این که سطح معنی داری محاسبه شده بادر جدول فوق با توجه به آزمون تی ($t = 16/830$ و $df = 331$) کمتر از $0/05$ می باشد ($sig < 0.05$) لذا فرض صفر پذیرفته نمی شود، و چون میانگین محاسبه شده برابر با $4/3$ می باشد و بیشتر از عدد ملاک ۳ می باشد، بنابراین باورهای مذهبی ارتباطی با حوزه های سیاسی از جمله مردمسالاری ندارند.

سوال ۵: آیا باورهای مذهبی ارتباط همه جانبه ای با رویکردهای سیاسی از جمله ارزش های مردمسالارانه دارند.

جدول توزیع فراوانی سوال ۵

سوال	کاملاً مخالفم	تا اندازه ای مخالفم	رای و نظری ندارم	تا اندازه ای موافقم	کاملاً موافقم	میانگین	انحراف معیار
سوال ۵	۴/۵	۷/۲	۹/۶	۴۰/۴	۳۸/۳	۴/۰۰	۱/۰۸
فراوانی	۱۵	۲۴	۳۲	۱۳۴	۱۲۷		
درصد	۴/۵	۷/۲	۹/۶	۴۰/۴	۳۸/۳		

داده‌های مندرج در جدول فوق نشان می‌دهد که در افراد مورد مطالعه براساس سوال ۵ را به شرح زیر در حد کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم بیان کرده‌اند که بیشترین درصد فراوانی سوال مربوط به گزینه تا اندازه‌ای موافقم با ۴۰/۴ درصد می‌باشد.

برای بررسی باورهای مذهبی ارتباط همه‌جانبه‌ای با رویکردهای سیاسی از جمله ارزش‌های مردمسالارانه دارند، از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد. حد پایین برای این عامل ۳ در نظر گرفته شده است بنابراین باید مفروضات اماری زیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد بررسی قرار گیرند:

فرض صفر: میانگین باورهای مذهبی ارتباط همه‌جانبه‌ای با رویکردهای سیاسی از جمله ارزش‌های مردمسالارانه دارند مساوی ۳ است.

فرض مقابل: میانگین باورهای مذهبی ارتباط همه‌جانبه‌ای با رویکردهای سیاسی از جمله ارزش‌های مردمسالارانه دارند مساوی ۳ نیست.

$$H_0 = \mu = 3$$

$$H_1 = \mu \neq 3$$

جدول آمار توصیفی مولفه مورد مطالعه

تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
۳۳۲	۴/۰۰	۱/۰۸	۰/۰۵

با توجه به جدول میانگین سوال فوق بیشتر از ۳ می‌باشد. در ادامه برای متغیر مورد مطالعه نیز

انحراف معیار و خطای استاندارد میانگین آورده شده است.

جدول آزمون t -test

Test Value = 3						
سوال	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری (دو دامنه)	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای اختلاف میانگین‌ها	
۵					حد بالا	حد پایین
	۱۶/۸۸	۳۳۱	۰/۰۰۰	۱/۰۰	۱/۱۲	۰/۸۸

در جدول فوق برای بررسی باورهای مذهبی ارتباط همه جانبه ای با رویکردهای سیاسی از جمله ارزش های مردمسالارانه دارند، از آزمون تک نمونه ای استفاده شد. با توجه به این که سطح معنی داری محاسبه شده بادر جدول فوق با توجه به آزمون تی ($t=16/888$ و $df=331$) کمتر از ۰/۰۵ می باشد ($sig<.05$) لذا فرض صفر پذیرفته نمی شود، و چون میانگین محاسبه شده برابر با ۴/۰۰ می باشد و بیشتر از عدد ملاک ۳ می باشد، بنابراین باورهای مذهبی ارتباط همه جانبه ای با رویکردهای سیاسی از جمله ارزش های مردمسالارانه دارند.

سوال ۶: آیا ارزش های مردمسالارانه از جمله حق رأی مردم، مشارکت سیاسی و اجتماعی آنان و همچنین انتخاب نخبگان سیاسی می بایست براساس باورهای مذهبی صورت گیرد.

جدول توزیع فراوانی سوال ۶

سوال	کاملاً مخالفم	تا اندازه ای مخالفم	رأی و نظری ندارم	تا اندازه ای موافقم	کاملاً موافقم	میانگین	انحراف معیار
سوال ۶	۴۱	۵۸	۲۶	۱۱۸	۸۹	۳/۴۶	۱/۳۷
	۱۲/۳	۱۵۱۷	۷/۸	۳۵/۵	۲۶/۸		

داده های مندرج در جدول فوق نشان می دهد که در افراد مورد مطالعه براساس سوال ۶ را به شرح زیر در حد کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم بیان کرده اند که بیشترین درصد فراوانی سوال مربوط به گزینه تا تا اندازه ای موافقم با ۳۵/۵ درصد می باشد.

برای بررسی ارزش های مردمسالارانه از جمله حق رأی مردم، مشارکت سیاسی و اجتماعی آنان و همچنین انتخاب نخبگان سیاسی می بایست براساس باورهای مذهبی صورت گیرد. از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد. حد پایین برای این عامل ۳ در نظر گرفته شده است بنابراین باید مفروضات اماری زیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد بررسی قرار گیرند:

فرض صفر: میانگین ارزش‌های مردمسالارانه از جمله حق رأی مردم، مشارکت سیاسی و اجتماعی آنان و همچنین انتخاب نخبگان سیاسی می‌بایست براساس باورهای مذهبی صورت گیرد. مساوی ۳ است.

فرض مقابل: میانگین ارزش‌های مردمسالارانه از جمله حق رأی مردم، مشارکت سیاسی و اجتماعی آنان و همچنین انتخاب نخبگان سیاسی می‌بایست براساس باورهای مذهبی صورت گیرد. مساوی ۳ نیست.

$$H_0 = \mu = 3$$

$$H_1 = \mu \neq 3$$

جدول آمار توصیفی مولفه مورد مطالعه

تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
۳۳۲	۳/۴۶	۱/۳۷	۰/۰۷

با توجه به جدول میانگین سوال فوق بیشتر از ۳ می‌باشد. در ادامه برای متغیر مورد مطالعه نیز انحراف معیار و خطای استاندارد میانگین آورده شده است.

جدول آزمون t-test

Test Value = 3					
سوال	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری (دو دامنه)	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای اختلاف میانگین‌ها
۶	۶/۲۴۲	۳۳۱	۰/۰۰۰	۰/۴۶	حد بالا حد پایین
					۰/۶۱ ۰/۳۲

در جدول فوق برای بررسی ارزش‌های مردمسالارانه از جمله حق رأی مردم، مشارکت سیاسی و اجتماعی آنان و همچنین انتخاب نخبگان سیاسی می‌بایست براساس باورهای مذهبی صورت گیرد. از آزمون تک نمونه‌ای استفاده شد. با توجه به این که سطح معنی‌داری محاسبه شده بادر جدول فوق با توجه به آزمون تی (t= ۶/۲۴۲ و df=۳۳۱) کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد.

باشد ($\text{sig} < .05$) لذا فرض صفر پذیرفته نمی شود، و چون میانگین محاسبه شده برابر با $3/46$ می باشد و بیشتر از عدد ملاک ۳ می باشد، بنابراین ارزش های مردمسالارانه از جمله حق رأی مردم، مشارکت سیاسی و اجتماعی آنان و همچنین انتخاب نخبگان سیاسی می بایست براساس باورهای مذهبی صورت گیرد.

سوال ۷: آیا باورهای مذهبی و تأثیر آن بر حوزه های سیاسی و اجتماعی به معنای تلفیق دین و سیاست است.

جدول توزیع فراوانی سوال ۷

سوال	کاملاً مخالفم	تا اندازه ای مخالفم	رأی و نظری ندارم	تا اندازه ای موافقم	کاملاً موافقم	میانگین	انحراف معیار
سوال ۷	۰	۰	۱۳	۶۵	۲۵۴	۴/۷۵	۰/۵۹
درصد	۰/۰	۰/۰	۳/۹	۱۹/۶	۷۶/۵		

داده های مندرج در جدول فوق نشان می دهد که در افراد مورد مطالعه براساس سوال ۷ را به شرح زیر در حد کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم بیان کرده اند که بیشترین درصد فراوانی سوال مربوط به گزینه کاملاً موافقم با $76/5$ درصد می باشد.

برای بررسی باورهای مذهبی و تأثیر آن بر حوزه های سیاسی و اجتماعی به معنای تلفیق دین و سیاست است، از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد. حد پایین برای این عامل ۳ در نظر گرفته شده است بنابراین باید مفروضات آماری زیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد بررسی قرار گیرند:

فرض صفر: میانگین باورهای مذهبی و تأثیر آن بر حوزه های سیاسی و اجتماعی به معنای تلفیق دین و سیاست است مساوی ۳ است.

فرض مقابل: میانگین باورهای مذهبی و تأثیر آن بر حوزه های سیاسی و اجتماعی به معنای تلفیق دین و سیاست است مساوی ۳ نیست.

$$H_0 = \mu = 3$$

$$H_1 = \mu \neq 3$$

جدول آمار توصیفی مولفه مورد مطالعه

تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
۳۳۲	۴/۷۵	۰/۵۹	۰/۰۳

با توجه به جدول میانگین سوال فوق بیشتر از ۳ می باشد. در ادامه برای متغیر مورد مطالعه نیز انحراف معیار و خطای استاندارد میانگین آورده شده است.

جدول آزمون t-test

Test Value = 3					
سوال	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری (دو دامنه)	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای اختلاف میانگین ها
۷	۵۳/۷۶۲	۳۳۱	۰/۰۰۰	۱/۷۵	حد بالا حد پایین
					۱/۸۲ ۱/۶۹

در جدول فوق برای بررسی باورهای مذهبی و تأثیر آن بر حوزه های سیاسی و اجتماعی به معنای تلفیق دین و سیاست است، از آزمون تک نمونه ای استفاده شد. با توجه به این که سطح معنی داری محاسبه شده بادر جدول فوق با توجه به آزمون تی ($t = 53.762$ و $df = 331$) کمتر از ۰/۰۵ می باشد ($sig < .05$) لذا فرض صفر پذیرفته نمی شود، و چون میانگین محاسبه شده برابر با ۴/۷۵ می باشد و بیشتر از عدد ملاک ۳ می باشد، بنابراین باورهای مذهبی و تأثیر آن بر حوزه های سیاسی و اجتماعی به معنای تلفیق دین و سیاست است.

سوال ۸: آیا برای آنکه بتوان ارزش‌های مردمسالارانه را در جامعه بسط و گسترش داد، نیازی به دخالت دادن باورهای مذهبی در سیاست نیست.

جدول توزیع فراوانی سوال ۸

سوال	کاملا مخالفم	تا اندازه ای مخالفم	رأی و نظری ندارم	تا اندازه ای موافقم	کاملا موافقم	میانگین	انحراف معیار
سوال ۸	۵	۱۱	۴۶	۷۱	۱۹۹	۴/۳۴	۰/۹۴
درصد	۱/۵	۳/۳	۱۳/۹	۲۱/۴	۵۹/۹		

داده های مندرج در جدول فوق نشان می دهد که در افراد مورد مطالعه براساس سوال ۸ را به شرح زیر در حد کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم بیان کرده اند که بیشترین درصد فراوانی سوال مربوط به گزینه کاملاً موافقم با ۵۹/۹ درصد می باشد.

برای بررسی برای آنکه بتوان ارزش های مردمسالارانه را در جامعه بسط و گسترش داد، نیازی به دخالت دادن باورهای مذهبی در سیاست نیست، از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد. حد پایین برای این عامل ۳ در نظر گرفته شده است بنابراین باید مفروضات اماری زیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد بررسی قرار گیرند:

فرض صفر: میانگین برای آنکه بتوان ارزش های مردمسالارانه را در جامعه بسط و گسترش داد، نیازی به دخالت دادن باورهای مذهبی در سیاست نیست مساوی ۳ است.

فرض مقابل: میانگین برای آنکه بتوان ارزش های مردمسالارانه را در جامعه بسط و گسترش داد، نیازی به دخالت دادن باورهای مذهبی در سیاست نیست مساوی ۳ نیست.

$$H_0 = \mu = 3$$

$$H_1 = \mu \neq 3$$

جدول آمار توصیفی مولفه مورد مطالعه

تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
۳۳۲	۴/۳۴	۰/۹۴	۰/۰۵

با توجه به جدول میانگین سوال فوق بیشتر از ۳ می باشد. در ادامه برای متغیر مورد مطالعه نیز انحراف معیار و خطای استاندارد میانگین آورده شده است.

جدول آزمون t-test

Test Value = 3						
سوال	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری (دو دامنه)	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای اختلاف میانگین ها	
۸					حد بالا	حد پایین
	۲۶/۱۱۲	۳۳۲	۰/۰۰۰	۱/۳۴	۱/۴۵	۱/۲۴

در جدول فوق برای بررسی برای آنکه بتوان ارزش‌های مردمسالارانه را در جامعه بسط و گسترش داد، نیازی به دخالت دادن باورهای مذهبی در سیاست نیست، از آزمون تک نمونه‌ای استفاده شد. با توجه به این که سطح معنی داری محاسبه شده بادر جدول فوق با توجه به آزمون تی (۲۶/۱۱۲ = t و df=۳۳۱) کمتر از ۰/۰۵ می باشد ($\text{sig} < .05$) لذا فرض صفر پذیرفته نمی شود، و چون میانگین محاسبه شده برابر با ۴/۳۴ می باشد و بیشتر از عدد ملاک ۳ می باشد، بنابراین برای آنکه بتوان ارزش‌های مردمسالارانه را در جامعه بسط و گسترش داد، نیازی به دخالت دادن باورهای مذهبی در سیاست نیست.

نتیجه‌گیری

باورهای مذهبی و سیاسی و نقش آنان در شکل‌گیری ارزش‌های مردمسالارانه موضوع اصلی تحقیق حاضر بوده است. با توجه به اینکه ارزش‌های مردمسالارانه وجوه متفاوتی دارند، نمی توان به طور قطع گفت که شکل‌گیری ارزش‌های مردمسالارانه نیازمند مداخله باورهای مذهبی است. از طرفی دیگر، مذهب شیعه و باورهای ناشی از آن به حوزه‌های سیاسی و اجتماعی نیز تسری پیدا کرده است. به همین دلیل می توان نوعی سازگاری میان این دو قائل شد. ارزش‌های مذهبی، پشتوانه ارزش‌های سیاسی و اجتماعی و به طور متقابل، وجود ویژگی

ها و اصول مردمسالاری در نظام اسلامی، تأیید شده از سوی مذهب و باورهای اصولی آن است. از طرفی دیگر، ممزوج بودن باورهای دینی و ارزش های مردمسالارانه به گونه ای در هم تنیده شده است که یافته های تحقیق نشان دهنده این مسأله است که باورهای مذهبی ارتباط همه جانبه ای با رویکردهای سیاسی از جمله ارزش های مردمسالارانه دارند. این نتایج نوعی همسویی با نتایج تحقیق مجید موحود و حلیمه عنایت است که در آن بر ارتباط میان دینداری و تمایل به دموکراسی اشاره شده بود. بنابراین پاسخ دهندگان نیز بر این باور بودند که همزیستی اسلام و دموکراسی می تواند باعث پویایی ارزش های مردمسالاری و ترویج هرچه بیشتر آن در جامعه شود. به علاوه اینکه نتایج این تحقیق در تقابل با نتایج تحقیق موحود و دلبری است که در آن به ناسازگاری دین و دموکراسی اشاره شده بود. چنانچه از نظر آنان، وجود گرایش های مذهبی - سنتی باعث از بین رفتن ارزش های مردمسالاری می شود.

به علاوه اینکه مبحث سازگاری باورهای مذهبی و ارزش های مردمسالاری نیز نشان دهنده آن است که تفسیر دین بر مبنای مقتضیات زمانه و همچنین توجه به رأی و نظر مردم صرف نظر از نوع گرایش مذهبی آنان می تواند مردمسالاری را در جامعه اسلامی فریه تر نماید. این نگرش مؤید دیدگاهی است که در تحقیق ذوالفقاری و موحودی مورد توجه قرار گرفته بود. بدین معنا که گرایش مسلمانان به دموکراسی، فارغ از هر نوع تفسیری نسبت به اسلام مورد حمایت واقع شده است.

پیشنهادات:

- امروزه معانی و تفاسیر متعددی از مردمسالاری ارائه می شود که لزوم تعریف دقیق و مناسبات حاکم بر مردمسالاری دینی از منظر فقهی و اسلامی یک ضرورت است. بنابراین تشریح و تبیین حقوق بشر اسلامی و حقوق شهروندی اسلامی از منظر فقه و حقوق اسلامی می تواند پشتوانه ای

برای مردمسالاری دینی در نظر گرفته شود. در این راستا، تفسیر دین بر مبنای نیازها و مقتضیات زمانه یکی از وظایف فقه اسلامی در حوزه و دانشگاه است.

- ارزش‌های مردمسالاری دینی از یک جامعه دین‌مدار و ارزش‌گرا نشأت می‌گیرد. بنابراین برای گسترش و تقویت ارزش‌های مردمسالارانه قبل از هر چیز نیازمند آن هستیم که جامعه را بر مبنای ارزش‌های اصیل دینی سامان ببخشیم. این رویکرد نیازمند توجه بیشتر دستگاه‌ها و عناصر فرهنگ‌ساز در جامعه از جمله حوزه‌های علمیه، صدا و سیما، رسانه‌های مکتوب و غیرمکتوب و شبکه‌های اجتماعی و مجازی به نقش دین در ساختن انسان مطلوب اسلامی است.

- برابری، آزادی، قانون، کرامت انسانی همگی از جمله ارزش‌های مصرح دین اسلام هستند که امروزه به عنوان شالوده و شاکله مردمسالاری نیز شناخته می‌شوند. بر این اساس، برقراری ارتباط میان مؤلفه‌های مذکور با حقوق بشر و حقوق شهروندی یکی از ضرورت‌های اساسی برای طرح‌ریزی مبانی مردمسالاری دینی است. ضمن اینکه باورهای مذهبی افراد جامعه و پذیرش اصول برابری و آزادی در جامعه بر مبنای نگاه شریعت محور نقش مهمی در گسترش ایده مردمسالاری دینی دارد.

- تبیین و تشریح این موضوع نیز ضروری است که گفته شود حاکمیت قانون در فقه و رویکرد عرفی (سکولار) دارای تفاوت‌های اساسی است. بدین معنا که قانون در رویکرد مردمسالاری دینی به معنای حاکمیت قانون شرع است که محتوای نظام سیاسی را تشکیل می‌دهد. بنابراین آنچه ماندنی و نامیراست و به عنوان مبنای حکومت و سیاست‌ورزی شناخته می‌شود، قانون شرع است و شکل و نمای بیرونی حکومت و نظام سیاسی نیز بر مبنای تحولات زمانه و در قالب مردمسالاری و پذیرش نهادهای مردمسالار صورت می‌گیرد.

منابع

- (۱) قرآن کریم.
- (۲) اسپوزیتو، جان. ال (۱۳۹۳). اسلام و دموکراسی، ترجمه مهدی حجت، تهران: نشر پرسمان.
- (۳) اینگلهارت، رونالد و نوریس، پیپا (۱۳۸۷). مقدس و عربی، دین و سیاست در جهان: کندوکاوی در جوامع مذهبی و غیرمذهبی جهان، ترجمه مریم وتر، تهران: نشر کویر.
- (۴) برگر، پیترال (۱۳۸۰). افول سکولاریزم (دین خیزش گر و سیاست جهانی)، ترجمه افشار امیری، تهران: نشر پنگان.
- (۵) جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۶). فلسفه حقوق بشر، تهران: انتشارات اسراء.
- (۶) حبیب زاده، امین (۱۳۸۴). بررسی انواع دینداری در بین دانشجویان دانشگاه تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تهران.
- (۷) خمینی؛ روح الله (۱۳۶۸). ولایت فقیه، تهران: انتشارات طه.
- (۸) ذوالفقاری، ابوالفضل و موحدی، محمدابراهیم (۱۳۹۰). «رابطه میزان و نوع دینداری با ارزش های مردمسالاری»، فصلنامه علوم اجتماعی، پیاپی ۵۲، صص ۱-۱۹.
- (۹) ربیعی، علی (۱۳۸۰). جامعه شناسی تحولات ارزشی: نگاهی به رفتارشناسی رأی دهندگان در انتخابات دوم خرداد ۱۳۷۶، تهران: نشر فرهنگ و اندیشه.
- (۱۰) رهبر قاضی، محمودرضا؛ امام جمعه زاده، جوادی نوریخوش، سوسن و خاکی، مینا (۱۳۹۵). «بررسی رابطه دینداری با دو نوع فرهنگ سیاسی مشارکتی و دموکراتیک»، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال نوزدهم، شماره ۷۱، صص ۱۶۶-۱۴۱.
- (۱۱) صالح آبادی، ابراهیم و قندهاری، عبدالرضا (۱۳۹۰). «بررسی رابطه بین میزان دینداری و نگرش به دموکراسی در بین شهروندان نیشابوری در سال ۱۳۸۹»، فصلنامه جامعه شناسی مطالعات جوانان، سال دوم، شماره دوم، تابستان، صص ۱۱۸-۹۵.
- (۱۲) طالبان، محمدرضا و میرزایی، مهدی (۱۳۸۹). «بررسی تجربی ارتباط سطوح دینداری با رفتار انتخاباتی دانشجویان»، مجله دانشنامه علوم اجتماعی، دوره دوم، شماره ۴، صص ۶۹-۳۴.
- (۱۳) مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۶۹). تفسیر نمونه، تهران: انتشارات مبین.
- (۱۴) موحد، مجید و دلبری، محمود (۱۳۸۳). «دین داری سنتی و نگرش نسبت به دموکراسی در بین دانشجویان دانشگاه شیراز»، مجله علوم اجتماعی، دوره اول، شماره ۲، صص ۱۷-۳۵.
- (۱۵) موسوی خمینی، روح الله (۱۳۸۴). شرحی بر چهل حدیث، تهران: انتشارات طه.

۱۶) یزدخواستی، بهجت، ربانی خوراسگانی، علی، سادات کشاورز، زهرا (۱۳۹۴). «بررسی تأثیر دین‌مداری بر گرایش به رفتار انتخاباتی شهروندان اصفهانی با تأکید بر نظام مردمسالاری دینی»، جامعه‌شناسی کاربردی، دوره ۲۶، شماره ۲، صص ۴۰-۱۷.

- 17) Chandler, David (2002). From Kosovo to Kabul, Human Rights and interation intervention, London.
- 18) Jennings, Leonie E and Graham, Anne P (2006). Postmodern Perspectives and Action Research: reflecting on the possibilities. s.l.: ISSN 0965-0792 (Print).
- 19) Whittaker, David (2002). united Nation in the Contemporary world, London and New York: Routledge.

